

Árva megye helyzete és szerepe a Felföld 18-19. századi gazdasági kapcsolataiban

VIGA GYULA

The state and role of Árva (Orava) County in the economic relations of
Upper Hungary (Felvidék) in the 18-19th centuries

The paper analyses the state and economic role of the northernmost administrative unit of Historic Hungary, Árva (Orava) County in the 17-18th centuries (almost enclaved in the area of Galicia), which is bordered by the Tatra Mountains and the Fatra to the south and the ranges of the Beskids to the north and west. The history of landscape transformation and economic production is connected to migration and settling processes, especially the settling of Vlachs, as well as the Gorals with the leadership of the Kenéz and the Schultheiß and the invasion of other ethnic groups.

The traditional culture of Árva County, including the role of Galician settlers, fits in the characteristic spatial structure of the Central European macroregion as its northernmost part. The lifestyle of the county's population developed under two determining factors: one is the geographical determination and the form of existence influenced by the range of the Carpathians, which was also related to the populating process of the region. Residents with Vlach rights impacted not only the culture of pastoralism but also the culture of production on both sides of the Carpathians and the Fatra Mountains.

This was a long historical process, which was not just an economic and cultural contact, but a permanent relation and co-existence, which produced various forms of regional cultures. The other determining factor was the openness towards the inner landscapes of the Carpathian Basin in geographic, economic, social, and cultural terms as well. (This is true even if Árva County was connected to the central region through other counties.) The artery of this connection was the valley of the Árva River and the trade route between the Kingdom of Hungary and Galicia. Árva County transmitted goods between Hungary and Poland and this role (due to the county's geographical location and ethnic composition) was probably not exposed as strongly to the partitions of Poland as in the case of other Upper Hungarian counties. This relation was not just based on the exchange of goods, albeit the economic processes of the 18-19th centuries strengthened this process, but the gradual spread of tillage from inner regions towards higher areas accompanied by deforestation. Through the example of Árva County the changing and forming, but organically functioning symbiosis of macroregions can be interpreted in a quite complex manner.

Árva vármegye a történeti Magyarország legészakibb közigazgatási egysége volt, szinte beékelődve Galícia területébe, délről a *Tátra* és a *Fátra*, északról és nyugatról pedig a *Beszkidek* nyúlványai képezték a természetes határát.* Területét délnyugat-északkeleti irányban a *Magura* szelte ketté: Felső-Árva zordabb, erdősebb vidék, a déli rész enyhébb táj. Árva települései igen késeiek, maga a vármegye az Árpád-korban még Zólyom része volt. Megszállásának története egybeesett az erdőség egy részének kiirtásával, Árva jószerével egyetlen irtásterületnek tekinthető. A táj átalakításának és a termelőtevékenységnek a históriája migrációs folyamatokhoz, telepítésekhez, főleg a vlachok, ill. a – kenézek és soltészok vezetésével – vlach joron telepített gorál és más népcsoportok megszállásához kapcsolódott. Árva feudális korának a története nem kis részben a különféle kedvezményekkel, szabadalmakkal letelepített falvak népének, valamint földesuraiknak a küzdelme volt a korábbi kiváltságok megtartásáért, ill. a népesség ezen csoportjainak jobbágysorba süllyesztéséért. Miközben a legkorábbi soltész (*lehota*) községek jobbágynépe fokozatosan elvesztette kiváltságait, s már maguk a soltészok sem voltak egészen mentesek a szolgáltatásoktól, még a 16-17. században is újabb szórványok alakultak a régi joron. A soltészok egy részének kiváltsága egészen a Mária Terézia-féle úrbérrendezésig megmaradt (*Kubinyi 1899., Gagy 1911., Porubszky 1912., Ila 1966.*).¹ Ha a soltész nemességet kapott, akkor a településeik curialis falvakká váltak (*Kavuljak 1955., Kavuljaková – Menclová 1963. 21.*). Az 1770-es évek Árva kolonizálásának végső szakaszát jelentették, a korszak írott forrásai elsősorban a Tátra-vidék lengyel ajkú telepeseinek életmódjáról informálnak, akiknek a falvai ma zömmel Lengyelország területére esnek. Történetük azonban nem csupán a Tátra-vidék gazdasági folyamatairól informál, hanem a bonyolult etnikai-etnokulturális folyamatokról is, melyben tradíciójuk határozottan elvált Árva alsó részeinek – Liptó, Turóc és Trencsén szlovákságával rokon – műveltségétől (*Kubinyi 1891. 5., Marmula 1900. 403-404, 407., Udvari – Viga 1995.*). A térség gazdálkodásának jellegadó tevékenységében, a pásztorkodásban is jól különválasztható egymástól Árva déli területének, valamint a Magura, Fátra és a Beszkidek térségének tradíciója: a hegyvidék takarmánybázisának hasznosításával szemben, az alsó területeken működő földközösség összhangot teremtett a földművelés és az állattartás között (*Paládi-Kovács 1993. 78-85., Podolák 1967.*). Az élőállat értékesítésének csakis, mint a sajt-, a vaj- vagy a brindza-kereskedelemnek elengedhetetlen feltétele volt, hogy az adott település jó helyen fekvődjön,

* Részlet a szerző A tájak közötti gazdasági kapcsolatok néprajza (A Felföld népeinek gazdasági kapcsolata a 18-20. században) című, 2011-ben megvédett akadémiai doktori értekezéséből.

¹ A kenézek és soltészok problematikájához: Földes 1970. 578-597., Földes 1978. 357-381., Földes 1992. 134-140.

megfelelő helyzeti energiával rendelkezzen. A 18-19. században az értékesítés lehetősége és annak különböző szinteken való megszervezése a gazdálkodás alapvető kérdésévé vált. A Kárpát-medence északi térségéből elképzelhetetlen volt például a brindza nagy távolságra való szállítása és eladása anélkül, hogy a gazdák, a pásztorok és a vásárló közé beépüljön a közvetítő kereskedelem valamilyen formája. A hagyományos létformák igyekeztek termékeikkel kiszolgálni a piaci igényeket, a kereskedelem viszont egyre erőteljesebben önálló ágazattá vált a különböző létformák között.

Megtelepedési folyamatok lezárulása a 17-18. század fordulóján már relatív túlnépesedést is jelentett: a gyenge földrajzi feltételek következtében a térség nem tudta sokáig eltartani a lakosságát. Az 1710-es évek végén Felső-Árva területét a népességnek csaknem fele, mintegy 1500 család hagyta el, s költözött Pest és Gyöngyös környékére, ill. Közép-Szlovákia bányavárosaiba (*Čaplovičová 1968. 86., Horváth 1955. 193., Horváth 1971. 58.*). A vármegye gazdálkodásának feltételeit alapvetően meghatározó a földrajzi feltételek nem változtak – gyengébb években a gabona csak dupláját adta az elvetett magnak –, ám az ország török utáni évszázadának növekvő igényei jelentős keresletet biztosítottak a felföldi megyék fája, bányatermékei, kézműves cikkei iránt. Árva gazdálkodásának egyensúlyát az erdő és a kézművesség biztosította, azok révén tudta megszerezni a vármegyén kívülről a létfenntartáshoz szükséges élelmiszereket.

Árva ipara – hasonlóan a Felföld más vidékeihez – a 18. század során külső és belső tényezők hatására indult fejlődésnek: a relatív túlnépesedés már említett kényszere, s a külső piacok igénye egyaránt serkentette a kézműipar és a háziipar térnyerését. A felső vármegyék belső forgalma mellett, a síkvidék felé irányuló áruforgalom erősítette ezt a folyamatot. A vármegye jellegadó ipara a *textilkészítés* volt: az *árvai vászon* és *gyolcs* márkanévet képviselt, s a nagyfokú kereslettel volt magyarázható az a közismert néprajzi tény, hogy Árvában még a férfiak is szőttek-fontak (*Kavuljak 1955. 37.*). Különösen a megye északi részén terjedt el a vászonkészítés: a leggyengébb földművelő tájon jól megtermett a len. A Lipnicai-völgy szórványai, Alsó- és Felső-Lipnica, Bobró, Usztye, Szlanica és Zubrovlaha voltak a gyolcsszövés központjai. A termelés volumenét érzékelteti, hogy egy-egy házra évente 200 méter vásznat számítottak, s Árva vármegye éves termelése a 18. század végén 2.860.000 méterre volt tehető. A háziipar mellett megnőtt a takácsok szerepe is: 1712-ben csak 34 takácsot írtak össze, 1751-ben pedig már 266 volt a számuk. Bobróban, Zubrovlahán és Námesztóban nagy festőműhelyek is voltak, Bobróban céhük is működött a vászonfestőknek (*Kavuljak 1955. 36-37., Kavuljakova – Menclová 1963. 33.*). A vásznas-, ill. gyolcsos falvak egy része a Tátra lengyelországi oldaláról települt (*Jablonka, Podvilk*), de a 16. században Námesztó és Dobrava telepesei is Galícia felől érkeztek. Ha figyelembe vesszük, hogy a 18. század derekán a határ közelében fekvő árvai falvak (pl. *Harbaku, Szárna*) népe Lengyelországból szerezte be a feldolgozandó len egy részét, akkor

nem csupán az egykori vlach-jogú népesség tevékenységének kérdését kell szélesebben értelmeznünk ebben a korszakban, hanem a Tátra két oldalának kapcsolatrendszerét is a kézművesség területén (*Marmula 1900. 403-404., Polonec 1955. 49-83.*). Az 1728-as összeírás már egy sor árvai településről jelezte, hogy a lakosoknak nyeresége volt a vászonkereskedésből (Szlanica, Bobrov, Zubrovlaha, Námesztó, Klin, stb.), az 1751-es conscriptio pedig már részletes képet adott: pl. Bobrovban 71, Szlanicán 52, Námesztóban 37, Zubrovlaha településén pedig 32 vászonkereskedő élt. Ezek termékeikkel bejárták a maguk piackörzeteit: a Magyar Királyság, Horvátország, Erdély, Szerbia, Bulgária, Törökország területét, de eljutottak Egyiptomig is. Mint a vándorlás oly gyakran, a gyolcskereskedők tevékenysége is áttelepüléssel zárult alkalmanként, akár a mai Magyarország területén (*F. Kail 1982., Oltvai 1993.*).

Árva kiterjedt juhászatára a *halina* készítés, a *posztókallás* jelentős feldolgozóipara települt. A posztószövés főleg háziipar volt, hasonlóan a *bőrfeldolgozáshoz*, amit csak Turdosinban szervezett szűcs céh. A vármegye déli részén nagy hagyománya volt a kőmunkáknak, melynek középkoriak voltak a gyökerei. A kőfaragó központokból fenő- és köszörűköveket és malomköveket is adtak el a 18-19. században (*Povala – Prikryl 1968.*) A 18-19. században több árvai településen működtek fazekasok (Trsztena, Oszada, Nyizsna agyagjából nem a helybeliek dolgoztak, hanem Podbjel kézművesei), s számos falu fuvarosai kereskedtek a cserépedényekkel (*Csada, Sucha-hora, Kriván, Biely-Potok, stb.*). Az árvai fazekasok kereskedési köre átért a szomszédos Liptó vármegyébe, kiterjedt Kysuce, Nyugat-Szlovákia nagy részére, de Magyarország és Lengyelország más vidékeire is, ugyanakkor érkezett is kerámia Árva megyébe Galícia és Gömör vidékeiről (*Čaplovičová 1968.*).

A vármegye északi tájain az erdőmunka, a fafeldolgozás és a tutajozás biztosított keresetet a falvak népének. A 18-19. században már minden településen fűrészmalmot hajtottak a gyors hegyi patakok, a Magurán túli északi tájakon számos zsindelykészítő falu is volt (*Hrustinu, Lomna, Mutné, Zazriva, stb.*) (*Nagy 1891.*).² A fakereskedelem központja Kralován települése volt, ahol a 18. század derekán már több kereskedő tevékenykedett. Ezek viszonteladók voltak, akik egész tutajokat és más faárut vásároltak fel, és saját alkalmazottaik segítségével úsztatták le azokat az Árva és a Vág közvetítésével egészen Komáromig, akár Pestig. A Fekete-Árva Alsó-Lipnicától lefelé, a Polharai-patak Polharától, ill. Rabcsától, a Fehér-Árva pedig Krusetnyicától volt tutajozható, elsősorban hóolvadás és nagyobb esők után. Az árvai uradalom *Polhora, Mokrágy* és *Mutne* térségében valamint a Flajsova-völgyben vízfogókkal segítette a tutajozást. Kralován után *Szered* volt – már a Vágon – a tutajok kikötőhelye (*Fényes 1851., Jančo 1971.*). Bár a 18. században már Árvában is

² A lucfenyőt 1814-től már üzemterv szerint művelték és vágták. Vö. Kubinyi 1891. 10.

érezhető volt a faállomány pusztulásának számos következménye, a vármegye népéletében a favágásnak, famunkáknak és a tutajozásnak még a 19. században is meghatározó maradt a jelentősége.

Árva északi és déli területének táji-gazdasági – több vonatkozásban társadalmi – különözösége, a termelés és a fogyasztás térbeli tagolódása, valamint a vízfolyásokat követő közlekedési utak hálózata alapvetően behatárolta a vármegye belső és külső gazdasági kapcsolatainak lehetőségeit. A külső forgalomban főleg Galícia közelsége volt a meghatározó. Az Osztrák-Magyar Monarchia széteséséig annak legszegényebb térségei közé tartozó Árva kereskedelmi forgalmának fő gyűjtőere a *Nagyszombat* – *Krakkó* útvonal volt, mely Rózsahegy felől, *Árvaváralja* – *Turdosin* – *Podvilk* érintésével jutott Galíciába, ill. Krakkóba. A kereskedelmi út a 15. századtól kezdve felvirágoztatta az érintett községeket. Bevallásaik szerint, nem csak szekerezéssel jutottak pénzhez (*Trsztena*), hanem vásárkor 4-4 hétig bort is mérhettek (*Alsókubin*).³

Az 1770-es években Árva vármegye településeinek száma 97 volt, melyből 4 volt mezőváros. Öt települést neveztek meg vásáros helyként: *Trsztena*, *Velicsna*, *Alsókubin*, *Turdosin* és *Rózsahegy* sokadalmait. *Trsztena* helyzetét a galíciái útvonal határozta meg, ami a kis létszámú mezővárosnak jelentős piackörzetet formált. 1609-től évente négy országos vásárt tartott, hozzá szerdánként hetivásárt (*Bácskai* – *Nagy* 1984. 54., 63.). A Vág mellett fekvő *Velicsna* nagy és kitűnő marhavásárainak forgalmát az utak találkozása erősítette. A legtöbb árvaít *Alsókubin* évi öt országos vására és vásárnapi hetipiaca vonzotta a 18-19. században, mely magához vonzotta a Malatini-völgyön át Liptó vármegye több településének népét is. *Turdosin* a Galíciával folytatott kereskedelem központja volt, amit IV. Béla 1265-ben adományozott kiváltságlevele – a harmincad vámmal és sóházzal együtt – jelez. Rajta keresztül állt kapcsolatban Lengyelországgal Liptó és a többi, délebbre fekvő vármegye is. 1640-től évente három nagyvásárt tartott, hozzá hétfőnként hetivásárokat. A szervezett árucseré mellett, jelentős szerepe volt a közvetlen termékcsereben is: például az Árva és Galícia közötti fonál- és textilkereskedelemben. Szembetűnő, hogy nem szerepelt a vásáros helyek sorában *Námesztó*, ami az Árvai-Magura és a Szlovák-Beszkidek közötti gazdasági kapcsolatok természetes központja volt, elkülönülve az Árva-völgy galíciái útvonalának településeitől (*Bácskai* – *Nagy* 1984. 63.) *Alsókubin* népe látogatta a Liptó megyei Rózsahegy sokadalmait: a mezővárosnak évente négy országos vására volt. Néprajzi vonatkozásai miatt külön figyelmet érdemel még *Felsőkubin* paraszti bevallása, mely szerint Pünkösöd napján *templomi búcsú* és vásár zajlott a faluban. Mivel nem rendelkeztek vásári szabadalommal, aligha tévedünk, ha sokadalmát a *búcsúvásár* kategóriájába soroljuk (*Barna* 1986.).

³ Őrizete korábban a vlachok kötelezettségei közé tartozott. Pajdussák 1912. 19-20.

A szekeres közvetítőknek a Kárpát-medence legészakibb térségében is fontos szerep jutott mind a kereskedők portékájának szállításában, mind az önálló cseretevékenységben. A fuvarosság a legjővedelmezőbb kiegészítő foglalkozás volt itt is, melynek bevételéből az adót is meg lehetett fizetni (Nagy 1891. 206-209.). A fa és a különféle fatermékek szállításán túl, a legtöbb igaerőt a só fuvarozása foglalkoztatta: *Turdosin* mellett, a lipitói *Rózsahegy* és a szepességi *Szepessümeg* (Smizsány) só raktárai szervezték a munkájukat. A 18-19. század fordulóján a fejenkénti 0,5 mázsa átlagos gabonatermés nem fedezte Árva szükségletét sem, így fuvarosaik is részt vállaltak a *gabonaforgalomból*. Néhány település bort fuvarozott, s jelentős volt a 18. században a *dohány* forgalma is: például *Oláhdubova* (Valaská Dubova) lakosai Nógrád és Hont déli részén szerezték be a dohányt, amit aztán az árvai falvakban adtak tovább haszonnal. 1751-ben 17 dohánykereskedő működött a faluban, 1771-ben pedig már 24 (Horváth 1971. 71.). *Pokrivács* népe borovicska főzésével és értékesítésével jutott pénzhez.

Árva forgalmának erősödését a 18. században a lótarítás, ill. a lóállomány szerepének növekedése is jelezte. A mezőgazdasági munkákat – a talajadottságok mellett a trágya értéke is oka volt – szarvasmarha igázásával végezték, de az, hogy 1715-ben még négy árvai gazdára jutott egy ló, az 1770-es években pedig már három gazdára kettő, mindenképpen a mozgékonyabb vonóállat jelentőségének növekedését mutatja. Voltak települések, amelyek a fassióban külön említettek munkára és külön utakra tartott lovakat. A 19. század végén Árva már azon felföldi vármegyék sorába tartozott, ahol a ló volt a domináns igaerő (Kavuljak 1955. 37., Bodó 1986. 188.).

Komoly hátrányt jelentett egy-egy település számára a 18-19. században, ha lakosainak nem volt lehetősége alkalmi bérmunkára. Az árvai falvak egy része időszaki munkásokat bocsátott ki más tájakra: mezőgazdasági munkára is utalhat például *Hladovka* jobbágyságának vallomása, akik „gabona hiányában arcuk izzadságával más vármegyében kénytelenek munkát keresni” (Sl’avkovsky 1970.).

Összegzés

Árva tradicionális kultúrája, beleértve a galíciai telepeselek szerepét is, a köztes-európai nagyrégió jellegzetes térszerkezetébe illeszkedik, annak legészakibb tájaként. A vármegye népességének életmódja kettős kötésben fejlődött: az egyik maga a földrajzi meghatározottság, s a Kárpátok íve által befolyásolt létforma, amely a térség benépesülésével is összefüggött. A vlach jogú népesség nem csupán a pásztorkultúrára volt hatással, hanem a Kárpátok, ill. Tatra mindkét oldalának termelőgazdálkodására is. Mindezek hosszú történeti folyamat, ami nem csupán gazdasági és kulturális érintkezés volt, hanem permanens kapcsolat és együttélés, s a műveltség többféle térségi formáját hozta

létre. A másik meghatározottságot a Kárpát-medence belső tájai felé való nyitottság jelentette: földrajzi, gazdasági, társadalmi és kulturális értelemben egyaránt. (Ez még akkor is igaz, ha Árva jellemzően más vármegyéken át kötődött a centrális zónához.) Ennek a kontaktusnak az útőerét az Árva folyó völgye és a Magyar Királyságot Galiciával összekötő kereskedelmi útvonal képezte. Árva javakat közvetített Magyarország és Lengyelország között, s ez a szerep – a vármegye földrajzi helyzete és a népesség etnikai arculata miatt – vélhetően nem volt annyira kiszolgáltatva a lengyel állam többszöri felosztásának, mint a többi felföldi vármegye esetében. Ez a kapcsolat nem csupán csere jellegű volt, jóllehet a 18-19. század gazdasági folyamatai azt erősítették, hanem a belső területek irányából a földművelő gazdálkodás is fokozatosan terjedt a magasabb térszínnek felé az erdők kiirtásával párhuzamosan (Frolec 1994.). Árva példáján meglehetősen komplex módon értelmezhető tehát a nagytájak szimbiózisának változó, formálódó, de organikusan működő rendszere.

Irodalom

- BARNA G. (1986): A búcsúvásár. SZABADFALVI J. – VIGA GY. (szerk.): Árucseré és migráció Északkelet-Magyarországon, pp. 39-50. Miskolc
- BÁCSKAI V. – NAGY L. (1984): Piackörzetek, piacközpontok és városok Magyarországon 1828-ban. Budapest
- BODÓ S. (1986): A mezőgazdasági termelés igaereje Magyarországon 1895-ben. *Agria* XXII. 187–201. Eger
- ČAPLOVIČOVÁ, Z. (1968): Hrnčiarska výroba na Hornej Orave v 17-20. storočí. Zborník Oravského Múzea, pp. 1. 86-100. Orava
- FÉNYES E. (1851): Magyarország geographiai szótára. Pest
- FÖLDES L. (1970): Telekrendszer és ragadványnév-szisztéma egy szépeességi gorál faluban. *Ethnographia*, pp. LXXXI. 578-597.
- FÖLDES L. (1978): Szilárd telekrendszerű irtásfalu a Szépeességben. *Fridmanvágása 1320 – Frydman 1964/69. Agrártörténeti Szemle*, XX. pp. 357-381.
- FÖLDES L. (1992): Három előadás. *Néprajzi Látóhatár* I. 2. szám, pp. 134-140.
- FROLEC, V. 1994: Csehek, szlovákok és magyarok kulturális hagyományairól. *Etnológiai vázlat*. LISZKA J. (szerk.): *Interetnikus kapcsolatok a Kárpát-medence északi részén*, pp. 24-36. Komárom
- GAGYI J. (1910): Az árva megyei oláh telepek kiváltságos levele. *Történelmi Tár*, pp. 186–198. Budapest
- HORVÁTH, P. (1955): Úteky poddanych z Oravy v prvej polovici 18. storočia. *Historický Časopis*, III. 2. szám. Kubín
- HORVÁTH, P. (1971): Remeslo a obchod na Orave v 18. storočí. Zborník Oravského Múzea, 2. pp. 57-73. Orava

- ILA B. (1966): A vlach pásztorok tretina adója. Agrártörténeti Szemle, VIII. pp. 303-312.
- JANČO, Š. (1971): Pltničenie na Orave. Zborník Oravského Múzea 2. pp. 149-159. Dolní Kubín
- F. KAIL K. (1982): Az árvai gyolcsosok miskolci letelepedéséről és életéről. BALASSA I. – UJVÁRY Z. (szerk.): Néprajzi tanulmányok Dankó Imre tiszteletére, pp. 431-440. Debrecen
- KUBINYI M. (1891): Árva megye. Budapest
- KUBINYI M. (1899): Árva megye. Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben, V. pp. 350-373. Budapest
- KAVULJAK, A. (1955): Historicky miestopis Oravy. Bratislava
- KAVULJAKOVÁ, J. – MENCLOVÁ, D. (1963): Oravský zámok. Bratislava
- KOWALSKA-LEWICKA, A. (1962): Budovy obchod na Podhali v 19-20. storočí. Slovenský Národopis, X. pp. 71-100.
- MARMULA J. (1900): Árvamegye lengyelajkú lakosainak néprajzi leírása. Ethnographia, XI. pp. 403-411., pp. 451-461.
- NAGY J. (1891): A tótok otthonáról Árva megyében. Alsókubín
- OLTVAI F. (1993): Egy Árva megyei gyolcsoscsalád az Alföldön. FEJÉR Á. – H. TÓTH I. – BIBOK K. (szerk.): Magyarok és szlávok, pp. 233-247. Szeged
- PAJDUSSÁK M. (1912): Árva politikai és ethnographiai helyzete a középkorban. VÁRADY Géza (szerk.): Árvamegyei Almanach, pp. 5-22. Alsókubín
- PALÁDI – KOVÁCS A. (1993): A magyarországi állattartó kultúra korszakai. Budapest
- PODOLÁK, J. (1967): Pastierstvo v oblasti Vysokých Tatier. Bratislava
- POLONEC, A. (1955): Organizácia obchodného života hornooravských plátenníkov. Slovenský národopis, III. pp. 49-83. Bratislava
- POLONEC, A. (1978): Domácka a remeslá výroba v oblasti myjavskej pahorkatiny. Zborník Slovenského Národného Múzea, 19. pp. 11-42. Martin
- PORUBSZKY GY. (1912): Árva megye erdőségei. VÁRADY Géza (szerk.): Árvamegyei almanach, pp. 78-87. Alsókubín
- POVALA, G. – PRIKRYL, L. (1968): Kamenárstvo v okolí Dolného Kubína. Zborník Oravského Múzea, 1. pp. 101-119. Orava
- SLAVKOVSKY, P. (1970): K problematike sezónnych zamestnaní na Orave. Zborník Národného Múzea, LXIV. pp. 105-115. Martin
- UDVARI I. – VIGA GY. (1995): A XVIII. századi Árva megye történeti néprajzához. Feudális szolgáltatások és életmód a Tatra-vidék gorál és szlovák falvaiban a Mária Terézia-féle úrbérrendezés idején. Ethnographia, CVI. pp. 39-64.